

L. Pokrzycka

Specyfika otwartości zasobów i prawo autorskie w sieci

O otwartości zasobu decyduje to, w jaki sposób możemy z niego skorzystać. [David Wiley](#), stwierdza, że zasób jest otwarty, kiedy każdy ma prawo do jego ponownego wykorzystania w dowolny sposób, adaptacji, dostosowania i modyfikacji, łączenia oryginalnych treści lub ich modyfikacji z innymi OZE, rozpowszechniania kopii oryginału lub zmodyfikowanej treści i dzielenia się nimi oraz tworzenia własnych zasobów. Do głównych zalet korzystania z Otwartych Zasobów Edukacyjnych można zaliczyć nieograniczoność, łatwość dostępu; bardzo dużą przydatność podczas bieżących zajęć, niskie koszty dotarcia do informacji, wymianę doświadczeń, łączność z ekspertami w wybranych dziedzinach wiedzy. Wady to przede wszystkim czasochłonne poszukiwanie materiałów, konieczność sprawdzania ich wiarygodności oraz mało sprecyzowane aspekty prawne, czyli co można i jak udostępnić¹.

Materiały dostępne w Internecie, według potocznych opinii, można dowolnie wykorzystywać. Jednak by przestrzegać praw autorskich w sieci trzeba poznać licencje [Creative Commons](#), dzięki czemu będziemy wiedzieli, jakie autor ma wymagania w stosunku do swojego utworu. Podstawowym narzędziem Creative Commons są licencje prawne pozwalające zastąpić tradycyjny model „Wszystkie prawa zastrzeżone” zasadą „Pewne prawa zastrzeżone” – przy jednoczesnym poszanowaniu zasad prawa autorskiego. Licencje Creative Commons wykorzystują prawo autorskie, aby umożliwić autorowi przekazanie innym części przysługujących mu praw. Nie wymagają całkowitego zrzeczenia się praw autorskich. Autor ma do wyboru zestaw czterech różnych warunków udostępnienia swojego utworu, dzięki temu może samodzielnie określić zasady, na których chce dzielić się swoją twórczością z innymi. Wszystkie licencje Creative Commons posiadają cechy wspólne (poszanowanie praw autorskich osobistych) oraz dodatkowe warunki wybrane przez licencjodawcę (czy twórcę). Warunki licencyjne są wynikiem złożenia razem dwóch lub trzech takich warunków. Twórca korzystając z licencji zawsze zachowuje prawa autorskie, jednocześnie umożliwia innym kopiowanie i rozpowszechnianie, dodatkowo może określić czy ich wykorzystywanie może odbywać się wyłącznie w warunkach niekomercyjnych lub ograniczyć możliwości tworzenia utworów zależnych².

Skrót BY (uznanie autorstwa) widniejący przy niektórych pracach w Internecie oznacza, że dzieło wolno kopiować, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz

¹ http://oasis.col.org/bitstream/handle/11599/1013/2015_Butcher_Moore_Understanding-OER.pdf, 20.05.2019 r.

² creativecommons.pl/poznaj-licencje-creative-commons/, 20.05.2019 r.

opracowane na jego podstawie utwory zależne, pod warunkiem że zostanie przywołane nazwisko autora pierwowzoru. Natomiast NC (użycie niekomercyjne) informuje, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory jedynie do celów komercyjnych. Z kolei ND to licencja "bez utworów zależnych". Wolno więc kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać utwór jedynie w jego oryginalnej postaci, tak więc tworzenie utworów zależnych nie jest dozwolone. Skrót SA oznacza natomiast licencję "na tych samych warunkach", czyli można rozprowadzać utwory zależne jedynie na licencji identycznej do tej, na jakiej udostępniono utwór oryginalny³. Pamiętać przy tym należy, że tylko takie materiały, których autorzy pozwolili na modyfikację są w pełni otwartymi zasobami edukacyjnymi.

Zbiór otwartych zasobów poszerza się co roku niezależnie od woli autorów. Dzieje się tak za sprawą domeny publicznej, która jest zbiorem dzieł, do których wygasły autorskie prawa majątkowe i jednocześnie stały się one dobrem wszystkich obywateli. Na wygaśnięcie praw trzeba czekać 70 lat od śmierci twórcy. Jednak prawa autorskie osobiste autorów i autorek są nieograniczone w czasie. Dlatego z utworów znajdujących się w domenie publicznej można korzystać dowolnie, pamiętając jedynie o podpisywaniu ich autorów. Podobnie do domeny publicznej działa narzędzie (nie licencja) [Creative Commons Zero](#) (CC0) umożliwiające zastosowanie reguły „Brak praw zastrzeżonych”. To dokument, który umożliwia zrzeczenie się praw autorskich, łącznie z osobistymi, w tych krajach w których to jest możliwe prawnie. Zasób oznaczony tym znakiem przez autora dzieła ma sygnalizować, że utwór został przeniesiony do domeny publicznej. Można go pobrać, modyfikować, upubliczniać dowolnie, nie trzeba podawać kto jest autorem. Nie istnieje jeden powszechnie obowiązujący schemat oznaczania utworów na wolnych licencjach. W opisie wykorzystanego zasobu powinny się jednak znaleźć: informacja o autorze lub autorach, albo o innym niż autor(rzy) licencjodawcy, źródło (link, jeśli wykorzystywany utwór jest dostępny w sieci); dokładna nazwa licencji z odnośnikiem do strony licencji w serwisie Creative Commons lub adresem URL. Precyzyjne określenie licencji, na której dostępny jest utwór, jest bardzo ważne, bo dzięki temu użytkownicy znają szczegółowo reguły, których powinni przestrzegać⁴.

W przypadku zasobów z domeny publicznej najistotniejsza jest informacja o autorstwie zasobu. Można dodać link do źródła w którym została wykorzystana grafika. W przypadku zasobów przekazanych do domeny publicznej przez autora, nie jest wymagane podawanie

³ [How to Attribute Creative Commons Photos](#), FOTER blog, <http://foter.com/blog/how-to-attribute-creative-commons-photos/>, 20.05.2019 r.

⁴ [Prawokultura.pl /publikacje/dobre-i-zle-praktyki-opisu-wolnych-licencji/](#), 8.10.2021 r.

autorstwa, linku do zasobu czy nawet informacji, że wykorzystana grafika została udostępniona na warunkach Creative Commons Zero⁵.

Można wyróżnić różne poziomy otwartości zasobów. Domena publiczna, wolne licencje (CC-BY, CC-BY-SA) oznaczają oczywiście pełną otwartość utworów, udostępnianych bezpłatnie. Licencje CC z warunkami NC to publikacje bezpłatne, częściowo otwarte, ograniczone niekomercyjnymi warunkami. Z kolei Open Access oznaczają utwory dostępne w sieci, jednak z pełnymi prawami zastrzeżonymi (bez zagwarantowanej swobody wykorzystywania treści). Natomiast "Wszystkie prawa zastrzeżone" i limity dostępu to utwory zamknięte, tradycyjne lub objęte kontrolą dostępu do treści (rejestrowane, płatne)⁶.

Zasoby otwarte nie są jeszcze bardzo popularne, chociaż zwiększa się ich liczba. Według [danych z 2015 roku](#), w Internecie jest już ich dostępnych ponad miliard.

Istnieje wiele otwartych zasobów, które mogą być przydatne w pracy dydaktycznej i naukowej. Przykładowo [OER Commons](#) zawiera ponad 50 000 otwartych zasobów w języku angielskim z bardzo wielu przedmiotów⁷, [OpenStax CNX](#) to otwarte e-podręczniki akademickie m.in. do statystyki, ekonomii, biologii, anatomii, socjologii, fizyki⁸, [Open Education Europa](#) zawiera wiele praktycznych informacji o europejskich repozytoriach i otwartych kursach w różnych językach⁹, a [E-podręczniki](#) to polska platforma rządowa z 63 otwartymi podręcznikami do wszystkich klas i przedmiotów¹⁰.

Serwis [Photos for Class](#)¹¹ pozwala na wyszukanie takich fotografii i grafik, które są automatycznie oznaczone co do autorstwa i licencji Creative Commons, natomiast [Unsplash](#)¹² posiada kolekcję zdjęć na licencji [Creative Commons Zero](#). Dodatkowe serwisy ze zdjęciami, które można wykorzystać podczas zajęć to np. [www.freepixels.com](#), [www.4freephotos.com](#), [www.freeimages.com](#), [foter.com](#).

Ciekawe serwisy edukacyjne, z otwartymi zasobami można także odnaleźć pod adresami: [edunews.pl](#), [otworzksiazke.pl](#), [depot.ceon.pl](#) (Repozytorium Centrum Cyfrowej Nauki), [www.open.edu/openlearn](#), [polona.pl](#). W zbiorach bezpłatnej biblioteki **Wolne Lektury** [http://wolnelektury.pl/](#) znajduje się ponad 3100 utworów, w tym wiele lektur szkolnych. Z kolei

⁵ <https://www.legalnakultura.pl/pl/prawo-w-kulturze/b-przewodnik-b-po-prawie-autorskim>, 20.09.2022 r.

⁶Otwartość w publicznych instytucjach kultury, oprac. J. Hofmokl, A. Tarkowski, K. Śliwowski, Warszawa-Gdańsk 2016 oraz kurs Efektywne (wy)korzystanie Otwartych Zasobów Edukacyjnych, <http://www.exploerercourse.org/pl>, dostęp 20.09.2019 r.

⁷ <https://www.oercommons.org/>

⁸ <https://cnx.org/>

⁹ <http://openeducationeuropa.eu/>

¹⁰ <http://www.epodreczniki.pl/begin/>

¹¹ <http://www.photosforclass.com/>

¹² <https://unsplash.com/>

Scholaris to serwis edukacyjny prowadzony przez Ośrodek Rozwoju Edukacji z materiałami do zastosowania na lekcji, z odpowiednim podziałem na etapy edukacyjne¹³.

Bardzo dobrym pomysłem na uatrakcyjnienie zajęć wydaje się skorzystanie z serwisu <https://learningapps.org/>, gdzie zamieszczono ćwiczenia interaktywne, gry w różnych formułach, stworzone przez nauczycieli (a czasami także uczniów/studentów) dla innych nauczycieli i uczniów, z możliwością edycji. Interesujące są także zasoby oferujące różnego typu quizy czy krzyżówki oraz wideo-lekcje, skutecznie działające na wyobraźnię każdego ucznia czy studenta (Quizizz.com, getKahoot.com, Zaption.com). W pracy dydaktyka na poziomie uczelni wyższej przydatny będzie zapewne serwis www.nap.edu, skąd można pobrać anglojęzyczne publikacje naukowe (część materiałów jest bezpłatna).

Otwarte zasoby pomagają nauczycielom w kreatywnym planowaniu zajęć, ale także oszczędzają czas na przygotowanie do pracy dydaktycznej. Dzięki temu można poznać innowacyjne metody nauczania i ulepszać zasoby już istniejące w sieci. Dzięki OZE poznaje się także przykłady, studia przypadków nad którymi można pracować wspólnie z uczniami/studentami.

Z chwilą coraz powszechniejszego publikowania treści w Internecie na otwartych zasadach, powstały mechanizmy ułatwiające przeszukiwanie sieci pod kątem otwartych zasobów. Obecnie istnieje kilka rozwiązań, które zdecydowanie ułatwiają dotarcie do zasobów na wolnych/otwartych licencjach. Są to wyszukiwarki ogólne (Google.pl), które zostały wyposażone w dodatkowe kryteria wyszukiwania pozwalające na filtrowanie wyników według typu licencji oraz wyszukiwarki dedykowane (Search Creative Commons, CC Flickr), przeszukujące tylko bazy już wyselekcjonowanych otwartych treści. Przykładowo w ramach formularza wyszukiwania zaawansowanego Google w polu "Prawa do użytkowania" można wybrać filtr odpowiadający licencjom Creative Commons. Zawsze należy jednak sprawdzić po wyszukaniu zgodność rezultatów wyszukiwania ze wskazaną licencją. Z kolei [Search Creative Commons](#) to specjalna wyszukiwarka która pozwala na przeszukiwanie zasobów dostępnych na licencjach CC w różnych serwisach: Google Web, Google Image, YouTube (wideo), Yahoo, blip.tv (wideo), Flickr (zdjęcia, grafika), Jamendo (muzyka), SpinXpress (media różne), Wikimedia Commons (media różne), Europeana (materiały archiwalne i muzealne), OpenClipArt Library (grafiki wektorowe), Fotopedia (zdjęcia).

Bazy bezpłatnych zdjęć zapewnią serwisy Pixabay.com, Pexels.com, Unsplash.com, Kaboompics.com iPicjumbo.com, Splitshire.com i Gratisography.com, a bezpłatne dźwięki:

¹³ <http://www.scholaris.pl/>

Freesound.org oraz Youtube.com/audiolibrary. Z kolei Bazy bezpłatnych klipów wideo można pobrać z serwisów Pixabay.com, Coverr.co i Lifeofvids.com. Natomiast na dzielenie się zebranymi materiałami w postaci cyfrowej pozwala WeTransfer (dozwolone jest wysyłanie plików o dużych objętościach - do 2 GB bezpłatnie).

Korzystając z sieci mamy dość jasne reguły, jak wykorzystywać źródła online i bezpłatne aplikacje. Jednak w przypadku zajęć realizowanych zdalnie należy także pamiętać o prawach autorskich. Wykorzystanie cudzych utworów lub ich fragmentów do realizowania własnych prac, np. prezentacji, wymaga uwzględnienia **prawa cytatu**. W wypadku realizowania autorskich wykładów online obowiązuje poszanowanie **praw autorskich** oraz **ochrona wizerunku** wykładowcy. W polskim prawie autorskim wykład online/webinar stanowi utwór i podlega ochronie. Jednocześnie prawo to dopuszcza **dozwolony użytek prywatny**. W jego ramach student na własny użytek może dowolnie korzystać ze wszelkiego typu utworów wykładowców, pod warunkiem, że ich nie rozpowszechnia. Może również na własne potrzeby nagrać webinar wykładowcy, ale nie może przekazywać go dalej (z wyłączeniem kręgu osób pozostających w związku osobistym ze studentem). Nagrywanie wykładów przez studentów nie narusza ochrony wizerunku wykładowcy, ale ich rozpowszechnianie bez jego zgody już tak. Rozpowszechnianie wizerunku wykładowcy jest chronione na mocy **prawa ochrony wizerunku i ochrony dóbr osobistych**. Jeśli wizerunek zostanie wykorzystany przez studentów w sposób, na który nie została wyrażona zgoda jest to naruszenie prawa, a wykładowca może dochodzić roszczeń¹⁴.

¹⁴ [M. Staporek](https://www.cel.agh.edu.pl/edukacja-online-a-prawo-autorskie/), Wykłady online a prawo autorskie, <https://www.cel.agh.edu.pl/edukacja-online-a-prawo-autorskie/>, dostęp 20.04.2020 r.